

A gyermekek szerepe a családi jogi mediációban, különös figyelemmel az ítélőképesség kérdésére²

I. Bevezető gondolatok

Bár a jelen cikk célja nem a család fogalmának meghatározása, a továbbiakra nézve fontosnak tartom annak tisztázását, mit is értünk család alatt. A család, mint közösség a társadalom alapegysége, speciálisan szabályozott jogi kötelék, érzelmi, kulturális-szellemi, gazdasági közösség, kiemelkedő funkciója a gyermeknevelés³. Más jelent a jogban, a szociológiában, a szociális ellátásokban⁴, és más az idegenrendészetben⁵. Szociológiai szempontból közelítve családnak a különmemű személyekből álló, legalább két generációhoz tartozó csoportot tekintjük, amely reprodukálja önmagát.⁶ A 2013. március 11-én elfogadott negyedik Alaptörvény módosítása deklarálta „A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.”

A gyermek személyiségének harmonikus kibontakozásához szükséges, hogy családi környezetben, boldog, szeretetteljes és megértő légkörben nőjön fel.⁷ A legutóbbi évtizedekig a gyermeknek jó esélye volt arra, hogy önálló életkezdésükig családi kötelékben éljenek.

^{1*} A publikáció elkészítését a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0024 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg. The publication is supported by the TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0024 project. The project is co-financed by the European Union and the European Social Fund.

¹ III. éves PhD-hallgató, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola

² A publikáció elkészítését a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0024 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg. The publication is supported by the TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0024 project. The project is co-financed by the European Union and the European Social Fund.

³ Magyarország Alaptörvénye együttélésünk legfontosabb keretei között rögzíti a családot, kinyilatkozza, hogy „Magyarország védi a házasság intézményét, mint férfi és nő között önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját.

⁴ A szociális igazgatásról és a szociális ellátásról szóló 1993. évi III. tv. 4.§ (1) bekezdés c) pontja szerint a szociális ellátások szempontjából család az egy lakásban, vagy személyes gondoskodást nyújtó bentlakásos szociális, gyermekvédelmi intézményben együtt lakó, ott bejelentett lakóhellyel vagy tartózkodási hellyel rendelkező közeli hozzátartozók közössége.

A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. tv. 7.§ (1) bekezdését az Alkotmánybíróság 43/2012. (XII.20.) számú AB határozattal 2012. december 21. napján hatályon kívül helyezte. Az AB határozatának indoklásában kifejtette, hogy a Csvt. család-fogalma túlságosan szűk, az Alaptörvénnyel nem egyeztethető össze. A Csvt. megfogalmazásában a család csak a férfi és nő házassággal szentesített együttélése, egyenesági rokon kapcsolat vagy családba fogadó gyámság lehet azzal, hogy egyenesági kapcsolat csak leszármazással vagy örökbefogadással jöhet létre.

⁵ A harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. tv. alapjául szolgáló, a Tanács 2003/86/EK Irányelvének II. Fejezet 4. Cikk (1) bekezdése értelmében családtagok a családtagok a családtagok személy házastársa, a családtagok személy és házastársa kiskorú gyermekei, a családtagok kiskorú gyermekei, a házastárs kiskorú gyermekei.

⁶ Bodonyi Edit – Hegedűs Judit: A család fogalmának értelmezése. In: Család, gyerek, társadalom. (Szerk.: Hegedűs Judit). Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006. 9. o. A kötet A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése c. sorozat (Sorozatszerk.: M. Nádasi Mária) keretében került kiadásra.

⁷ Az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, a Gyermekek Jogairól Szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezmény Preambuluma

Napjainkban a házasság, mint preferált együttélési forma népszerűsége csökken⁸. Ezt a tendenciát tükrözi az, hogy egyre kevesebb a házasságkötés, míg a válások száma és elfogadottsága, valamint az élettársi kapcsolatok elfogadottsága nő. A házasság – élettársi kapcsolat – felbomlásában gazdasági, társadalmi, demográfiai és pszichológiai tényezők egész sora játszik szerepet. A családi köteleket létrehozó és működtető érzelmi kötődés fellazulásának jogi következménye a jogi lét felszámolása, a házasság felbontása, hétköznapi kifejezéssel élve a válás. A kapcsolat „felszámolása”, a válás egy folyamat - kihat az élet különböző területeire, átrendeződnek az érzelmi, a gazdasági, a korábbi társas kapcsolatok –, amelyben a jogi aktus egy deklaratív állomás különösen akkor, ha gyermekek származtak a kapcsolatból. A válás, az élettársi kapcsolat megszakítása önmagában nem oldja fel azt az érzelmi konfliktust, amelyet a vélt vagy valós sérelmek táplálnak, természetesen nem változtatja meg a szülő-gyermek kapcsolat jogi mibenlétét, de alapvetően megváltozik a gyermekek-szülő kapcsolat mindennapi megélésének, gyakorlásának lehetősége, mind a szülő, mind a gyermek részéről. A társadalom feladata, hogy a konfliktusok megoldását támogassa, elősegítse, abból a célból, hogy a felek együttműködjenek a családból, kapcsolatból származó gyermek érdekében.

A cikk célja a gyermekek szerepének bemutatása egy sajátos jogintézményben, a családjogi mediációban, megvizsgálva azt, hogyan tudja érvényesíteni a véleményalkotáshoz és a kapcsolattartáshoz fűződő gyermeki jogait a családi kötelek felbomlásakor. A jelen cikk terjedelmét meghaladja a gyermekjogok történeti útjának áttekintése, a nemzetközi és hazai dokumentumoknak az elemzése, csupán a téma szempontjából – a gyermeket a családi kapcsolatok felbomlása esetén megillető és érvényesíthető – releváns, az emberi jogok különleges részterületét képező, gyermek számára biztosított jogok nemzetközi és hazai szabályozásának eredményei felmutatására vállalkozhatok.

Témánk szempontjából az első megválaszolendő kérdés, hogy kit tekintünk jogi szempontból gyermeknek. A kérdésfeltevés indoka az, hogy mind a hétköznapi nyelvben, mind a jogi és egyéb szaknyelvben több kifejezést találunk, amely relevanciával bírónak tűnik, pl. leszármazó, kiskorú, életkor alapján cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes személy, fiatalkorú, tanuló, serdült, serdületlen, stb. A kérdésre a választ A gyermek jogairól szóló ENSZ Egyezményben találjuk meg: *„gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.”*⁹

A gyermek családban, társadalomban betöltött szerepe nagy változáson ment keresztül a történelem során, a tradicionális társadalmakban lévő teljesen alárendelt szerepből, „atyai hatalom alatt lévő”-ből a XX. század második felétől önálló entitásként kerül meghatározásra, akit külön nevesített jogok illetnek meg. A gyermek deklarált jogai ellenére a család legkiszolgáltatottabb tagja, bármely más joganynál alárendeltebb helyzetben van, minél fiatalabb, annál kevesebb ráhatása van a saját életére, cselekvőképtelensége, korlátozott cselekvőképessége miatt jogérvényesítési lehetősége közvetett formában van. Kiszolgáltatottsága tovább nő a családi kapcsolatok felbomlásakor, a gyermek ennek a folyamatnak „alku” tárgya lehet, csupán az őt megillető gyermekjogok érvényesülése biztosíthatja azt, hogy a saját életére kihatással bíró alany legyen abban az eljárásban, amely meghatározza a jövőjét.

II. A gyermekek véleménynyilvánításhoz és kapcsolattartáshoz való gyermeki joga

⁸ A statisztikai adatok szerint Magyarországon évente körülbelül 25.000 házasságot bontanak fel.

⁹ Az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, a Gyermekek Jogairól Szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezmény, - amelyet 191 ENSZ-tagállam ratifikált- 1. cikk

A gyermekek (18 év alatti emberek) a felnőttekével azonos jogképességgel bírnak, a felnőttekkel azonos alanyai az emberi jogoknak, de jogaikat nem gyakorolhatják azonos módon. A gyermek életkori sajátossága, belátási képessége eltér a felnőtt korúaktól, nem minden esetben rendelkezik alapjogi cselekvőképességgel polgári-politikai jogai tekintetében (pl. választójog, egyesülési szabadság gyakorlása). A véleménynyilvánítás szabadsága a minden embert megillető polgári és politikai jogok közzé tartozik, amelyet az állam biztosítani köteles. A kapcsolattartás joga - a legfontosabb és legsérülékenyebb családi joga a gyermeknek - úgynevezett második generációs gyermekjog, amelyet nem elég biztosítani, az államnak aktív védelmi és beavatkozási kötelezettsége áll fenn érvényesítése érdekében.

II.1. Nemzetközi dokumentumok a gyermek véleménynyilvánítási és meghallgatási jogáról, a kapcsolattartás jogáról

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye¹⁰ rendelkezik arról, hogy „a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek legjobb/mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban”¹¹, továbbá arról, hogy a gyermek véleményét tiszteletben kell tartani.¹² A szabad véleménynyilvánítás jogának - mint alapvető emberi jognak - nincs alsó korhatára, az életkortól nem tehető függővé, de a gyakorlatban nyilvánvalóan figyelembe kell venni a gyermek fejlettségéből eredő korlátokat. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága felhívja a figyelmet arra, hogy „egyetlen állam sem hivatkozhat a gyermek legfőbb érdekére, amikor egy gyermeket megfoszt a véleménynyilvánítás lehetőségétől.”¹³

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága 2006-ban vitanapot rendezett „A gyermek meghallgatáshoz való jogáról”, és ajánlásokat fogadott el, javasolta, hogy minden érintett tegyen erőfeszítéseket a gyermek véleményének figyelembevétele, és részvételük előmozdítására minden őket érintő ügyben.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye 9. cikke rendelkezik arról, hogy a gyermeknek joga van mindkét szülőjével kapcsolatot tartani.

Az Európa Tanács tagjai által 1961. október 18-án elfogadott Európai Szociális Karta¹⁴ (1961), és a szociális és gazdasági jogokat egyedülálló részletességgel felmutató 1996. május 3-án elfogadott Módosított Európai Szociális Karta¹⁵ (1996) a legjelentősebb olyan európai egyezmény, amely biztosítja a gyermekek jogait. A Karta kétféleképpen garantálja a gyermekek jogait a születésüktől 18. életévük betöltéséig. Egyrészt olyan jogok biztosításával, amelyeknek különleges jelentősége van a gyermekek szempontjából (pl. a család szociális, jogi és gazdasági védelemhez való joga), másrészt rögzít kifejezetten csak a gyermekeket megillető jogokat (pl. a gyermekek és fiatalok védelemhez való joga). A gyermekeket érintő jogokból témák szempontjából kiemelendő, hogy a gyermekek érdekeire

¹⁰ A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezményt az 1991. évi LXIV. tv. hirdette ki. Az Egyezmény alkalmazásáról 2007-ben kézikönyv készült az Egyesült Nemzetek Gyermekalapjának megbízásából. A 2009-ben Budapesten, a Család, Gyermek Ifjúság Egyesület gondozásában megjelent magyar nyelvű kiadványt Herczog Mária szerkesztette.

¹¹ Egyezmény 3. cikke

¹² Egyezmény 12. cikke: Az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják a jogot, hogy minden őt érintő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét; a gyermek véleményét figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni, lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírósági vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályoknak megfelelően meghallgassák.

¹³ Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához (szerk: Herczog Mária). Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület, 2009. 109. o.

¹⁴ Kihirdetéséről az 1999. évi C. tv. rendelkezett.

¹⁵ Kihirdetéséről a 2009. évi VI. tv. rendelkezett.

különösen figyelemmel kell lenni a családok felbomlása, a szülői felügyelet megállapítása során, és a gyermeknek biztosítani kell a véleménynyilvánítás lehetőségét az eljárás alkalmával.

Az Európai Unió Alkotmánya alapvető gyermeki jognak tekinti azt, hogy minden gyermeknek joga van ahhoz, hogy rendszeres, személyes, közvetlen kapcsolatot tartson fenn mindkét szülőjével¹⁶.

A gyermekek a családi kapcsolatok felbomlásával kapcsolatos jogai összegzéseként megállapíthatjuk, a gyermeket megilleti, hogy szüleitől akarata ellenére ne válasszák el, a külön élő gyermeknek-szülőnek joga van a *kapcsolattartásra*, ha ítélőképessége birtokában van, joga van *véleménynyilvánításra* a bíróságon, hatósági eljárásban, joga van a *szabad véleménynyilvánításra*, joga van arra, hogy *panasszal élhessen* bizonyos fórumokon, joga van *információhoz jutni*. A gyermeket érintő eljárások során alapelveként került meghatározásra a gyermek mindenek felett álló érdekeinek a figyelembevétele.

II.2. A gyermek véleménynyilvánítási és meghallgatási jogáról, a kapcsolattartás jogáról Magyarországon

A XXI. század elejére a tételes jog minden területén Magyarországon is megtaláljuk a gyermekek sajátos helyzetére, jogaira vonatkozó, az általánostól eltérő speciális szabályokat, amelyek megfelelnek a nemzetközi normáknak.

Témánk szempontjából csak egy rövid áttekintés a teszek a hatályos magyar szabályozásról.

Magyarország Alaptörvénye deklarálja, hogy „Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.”¹⁷, valamint „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék.”¹⁸

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról¹⁹ rendelkező törvény biztosítja a gyermekek számára a New Yorki Egyezményben lefektetett jogokat, azok érvényesítését és védelmét, a véleménynyilvánításhoz való jogot és a kapcsolattartáshoz való jogot, megállapítva annak részletes szabályait is.

A Családjogi törvény²⁰ alapelve: a törvény alkalmazása során mindenkor a kiskorú gyermek érdekére tekintettel, jogait biztosítva kell eljárni akkor is, ha a gyermeket nem közös háztartásban nevelik. Főszabályként rögzíti, a szülői felügyelettel illetve a gyermek elhelyezéssel kapcsolatosan a gyermek meghallgatásának kötelezettségét²¹, a kapcsolattartás vonatkozásában nem a gyermek jogát szabályozza, hanem a szülő kötelezettségét²².

III. A mediációról, a családjogi mediációról általában

¹⁶ EU Alkotmány II. rész 24. Cikk. Az Alkotmány elfogadására 2004-ben került sor, de azt a tagállamok nem ratifikálták.

¹⁷ Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés

¹⁸ Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdés

¹⁹ 1997. évi XXXI. törvény

²⁰ 1952. évi IV. törvény

²¹ 1952. évi IV. törvény 74.§

²² 1952. évi IV. törvény 92.§ (1) bekezdés

A bíróság előtt zajló peres eljárás nem alkalmas a családi konfliktusok érzelmi oldalának gyermekközpontú kezelésére, ezért a gyakorlat olyan alternatív, a peres út mellett vagy helyett működő vitarendezési módszereket alakított ki, mint a mediáció. A mediáció nem a modern kor terméke. Eredete a tradicionális társadalmakra vezethető vissza: a bölcsék vagy öregek segítségével oldották fel a konfliktushelyzeteket.

A mediációban, mint konfliktusmegoldó eljárásban – a magyar jogi szaknyelv megfogalmazása szerint közvetítői eljárásban – a feleknek lehetőségük van arra, hogy az érdekeiknek megfelelő megoldást – egy harmadik személy segítségével – maguk keressék és találják meg. A mediáció önkéntes, a közreműködő mediátort a felek maguk választják ki, aki segítséget nyújt abban, hogy problémáikat feltárják, párbeszédet kezdjenek és folytassanak. A megbeszélések bizalmasak, azok során tisztázhatók a megoldásra váró kérdések, feltárulnak az egyéni és kölcsönös érdekek, amelyeket figyelembe véve a felek eljuthatnak a megegyezésig. A felek nem veszíthetnek, mert a megállapodás hiányában – amennyiben perre kerül a sor – a bíróság dönti el a jogvitát.

Az eljárás előnyei széles körűek: rövidebb a bírósági eljárásnál, annál pszichésen kevésbé megterhelő, adott esetben kevesebb költséggel jár. A vita megoldására a felek közösen találhatnak rá, nem egy külső személy dönt. Nem folytat bizonyítási eljárást, nem kötött az eljárási rendje. A mediáció során a múlt helyett a jövő áll a középpontban, a sérelmek felhántorgatása helyett a jövőbeli együttműködés a fontos. A bírósági eljárásban természetesen valamelyik fél – nem egyszer mindkettő – vesztesnek érzi magát, a mediációnak nincs vesztese, a megállapodás az együttműködés eredménye, azt a felek magukénak érzik, megszűnhet vagy jelentősen csökkenhet a köztük lévő feszültség, helyreállhat a bizalom, a párbeszéd, ami inkább szolgálja az érintett gyermekek érdekeit, mint egy évekig elhúzódó, költséges és megterhelő peres eljárás.

A családjogi mediáció a családjogi konfliktusok kialakulásakor igénybevehető alternatív vitarendezési mód, a szülők egymás közötti és a gyermekkel való kapcsolatára helyezi a hangsúlyt. A családi konfliktusok legáltalánosabb jellemzője az érzelmi túlfűtöttség, személyes konfliktusokkal terhelt. A családjogi mediáció fogalma kiterjed a terápiás célú, párkapcsolati (válást megelőző), szülő-gyermek kapcsolatot rendező (pl. kamaszkori problémák) mediációra és a jogi tartalommal rendelkező mediációra egyaránt. Témánk szempontjából a jogi mediáció területe a vizsgálat tárgya.

A jogi tartalommal bíró családi mediáció körébe tartozik a válási mediáció, a gyermekkapcsolattartási mediáció. A gyerekeket érintő konfliktusok kezelésében elengedhetetlen a szülők együttműködése a probléma kezelés során akár válófében vannak a szülők, akár már elváltak. A mediáció - amennyiben annak résztvevője a gyermek - segíthet elfogadtatni a gyermekkel a családi kapcsolatok megváltozását, a gyermek így kimaradhat a „játsszmákból”. Fontos következménye az, hogy a gyermek kevésbé sérül, ha nem csupán tárgya egy eljárásnak, hanem alanya is. A mediáció segíthet annak elfogadásában, hogy a válás a házasságot szünteti meg, nem szűnik meg a szülői társi kapcsolat, a gyermekért való közös felelősség a szülőket továbbra is összeköti. Fontos kiemelni, hogy a családjogi mediáció során is érvényesülő alapelv a gyermek mindenek felett álló érdeke.

IV. Törekvések Európában a családi jogi mediációval összefüggésben

Európában mind államközi, mind belső jogszabályi szinten megjelenik a családi jogi mediáció, mint konfliktus-kezelési eszköz preferálása.

IV.1. Az Európa Tanács Ajánlásai és Iránymutatása

Az Európa Tanács által elfogadott, A gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló Európai Egyezmény²³ kimondja, hogy „A gyermeket érintő ügyek bírói útra terelésének megelőzése, a viták megelőzése és rendezése érdekében, a Részes Felek ösztönözzék a mediáció vagy más vitarendezési megoldás szabályozását és a Felek által megállapodott ügyekben való megegyezés ily módon történő elérését.”²⁴

Az Európa Tanács Miniszterek Bizottsága 1998. január 21-én bocsátotta ki az *R(98)1. számú Ajánlását*²⁵ a családi jogi mediációról. Az Ajánlás Preambulumában rögzítette, hogy a különélés és a válás a család minden tagját érinti, különösen a gyermekeket. Alapvetően rögzíti a mediáció önkéntességét, a részes államok azon jogát, hogy meghatározzák a mediáció szervezeti és intézmény rendszerét, a mediálható esetek körét, a mediátor pártatlanságát, függetlenségét, a titoktartási kötelezettséget, a gyermek mindenek feletti érdekét. A részes államoknak biztosítaniuk kell a mediációs eljárás során létrejött egyezség végrehajthatóságát, továbbá a mediáció igénybevételének lehetőségét mind a bírósági eljárás előtt, mind az alatt, és támogatnia kell a mediáció népszerűsítését. Az Ajánlás a felsorolt esetekben a közvetítésre való kötelezést ajánlja a tagállamoknak, ami több demokratikus országban már gyakorlat. Megállapítja, hogy a mediáció a családi konfliktusok feloldására különösen alkalmas eszköz, mert képes a családtagok közötti kommunikációt javítani; a vitában álló felek közötti konfliktus csökkenteni; barátságosabb környezetet biztosítani az eljárásnak; a szülők és a gyermekek közötti személyes kapcsolat folytonosságát javítani; a (külön)válás társadalmi és gazdasági költségeit csökkenteni; a konfliktus feloldásához szükséges idő lerövidíthető.

Az Európa Tanács 2003-ban *R1639(2003)1. számú Ajánlást*²⁶ bocsátott ki a családi mediációról és a nemek közötti egyenlőségről. A sikeres közvetítés feltételeként rögzíti a mediátor függetlenségét, pártatlanságát és képzettségét, valamint a titoktartási kötelezettséget. A mediáció elsődleges célja nem a bírósági ügyforgalom csökkentése, hanem a felek közötti kapcsolat normalizálása. Biztosítani kell a felek közötti erőegyensúlyt, ennek szellemében nem születhet olyan egyezség, amely nem tükrözi mindkét fél akaratát. A mediáció során is érvényre kell juttatni a gyermekek mindenek felett álló érdekét.

A részes államok számára az Ajánlás jellegéből eredően nem bír kötelező érvénnyel, azonban az abban foglaltak nagymértékben elősegítik a mediáció belső jog szerinti szabályozását.

Az Európa Tanács 2005-ben mediációs Munkacsoportot állított fel, a mediáció fontosságát hangsúlyozva.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2010. november 17. napján elfogadott Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatás²⁷ szerint a gyermekekkel foglalkozó szakembereknek megfelelő, interdiszciplináris képzésben kell részesülniük a gyermekek jogairól, szükségleteiről, a gyermekekhez igazodó eljárásokról²⁸. Képesnek kell lenniük arra,

²³ Az Egyezmény elfogadására 1996-ban került sor.

²⁴ 13. cikk

²⁵ Recommendation no. R (98)1 of the Committee of Ministers to Member States on Family Mediation. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=461277&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383> (2012. október 9.) Az Ajánlás hivatalos magyar fordításban jelenleg nem érhető el

²⁶ Recommendation 1639 (2003) (1) (2003.11.25) Family mediation and gender equality. <http://www.assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp?FileID=17171&Language=EN> (2012. október 9.) Az Ajánlás hivatalos magyar fordításban jelenleg nem érhető el

²⁷ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1705197&Site=CM> (2013. március 28.)

Az iránymutatás magyar nyelvű fordítása elérhető: <http://unicef.hu/ismerje-meg/mire-forditjuk-az-adomanyokat/gyermekjogok/gyermekjogi-egyezmey>

²⁸ Iránymutatás IV.A. 14. cikk

hogy a gyermekekkel koruknak és fejlettségi szintjüknek megfelelően tudjanak kommunikálni²⁹. A gyermekekkel kapcsolatos eljárásokban a gyermek számára legkedvezőbb döntés meghozatala érdekében közös értékelési keretrendszert kell kidolgozni³⁰. Az Iránymutatás IV.D. 3. pontjában fejt ki részletesebben a gyermekek meghallgatáshoz és véleménynyilvánításhoz való jogát. A vélemény kinyilvánításához elengedhetetlen, hogy a gyermek tisztában legyen egyrészt azzal, hogy bíróságon kívüli vagy bírósági eljárást vehet-e igénybe, másrészt azzal, hogy választásának milyen lehetséges következményei vannak. Biztosítani kell számára a jogi tanácsadást vagy más jellegű segítséget. Az Iránymutatás deklarálja, hogy a meghallgatás jog és nem kötelesség. A gyermek nem kényszeríthető véleményének elmondására, de amennyiben megteszi, azt minden esetben megfelelő súllyal, életkorának, érettségének megfelelően kell értékelni. A meghallgatás jogát nem lehet alsó korhatárhoz kötni³¹.

IV.2. Az Európai Unió tevékenysége

1987-ben került sor Lord Plumb - az Európai Parlament akkori elnökének - kezdeményezésére a *szülőjük által jogellenesen külföldre vitt gyermekek ügyeivel foglalkozó európai parlamenti közvetítő*³² intézményének létrehozására, melynek célja, hogy a szülők közötti, kizárólag a gyermek érdekeit szolgáló megállapodás jöjjön létre. A közvetítő feladata, hogy segítséget nyújtson a különböző nemzetiségű vagy állampolgárságú szülőktől származó gyermekeknek, akiket a házasság felbontása után az egyik szülő jogellenesen külföldre vitt vagy visszatartott.

A közvetítés során a felek a vitarendezést és a megállapodás létrehozását célzó javaslatokat, tanácsokat kapnak, valamint az alkalmazandó jogról szóló tájékoztatást. Az európai parlamenti közvetítő „marketingjének” hiányát mutatja, hogy hazánkban a jogászai szakmában is elenyésző azok száma, akik valaha is találkoztak ezzel a jogintézménnyel, vagy akár csak hallottak róla.

Bár a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól szóló, az Európai Parlament és az Európai Tanács által 2008. május 21. napján elfogadott *2008/52/EK Irányelv*³³ rendelkezései csak a határokon átnyúló viták tekintetében alkalmazott közvetítésre vonatkoznak, azonban az Európai Unió tagállamainak lehetősége van a belföldi jogvitákban is alkalmazni. Az Irányelv³⁴ biztosítja a mediáció eredményeként létrejött egyezség végrehajthatóvá nyilvánítását. A végrehajthatóvá nyilvánított egyezséget a rá vonatkozó közösségi vagy nemzeti jogszabályok alapján a többi tagállamban is végrehajthatóvá kell nyilvánítani.

²⁹ Iránymutatás IV.A. 15. cikk

³⁰ Iránymutatás IV.A. 17. cikk

³¹ Iránymutatás IV.D. 47. cikk

³² Az első európai parlamenti közvetítő Marie-Claude Vayssade volt (1987–1994), akit Mary Banotti (1995–2004) és Evelyne Gebhardt (2004–2009) követett. 2009 szeptemberétől Roberta Angelili tölti be ezt a posztot.

³³ Megjelent: Európai Unió Hivatalos Lapja. L136/3-8. Megjelenés időpontja: 2008. május 24. Az irányelv az Európai Unió valamennyi tagállamára kiterjed, kivéve Dániát.

³⁴ Irányelv 6. Cikke „A tagállamok biztosítják, hogy a felek vagy a felek bármelyike a többi fél kifejezett beleegyezésével kérhesse, hogy a közvetítés eredményeképpen létrejött írásbeli megállapodás tartalmát nyilvánítsák végrehajthatóvá. Az ilyen megállapodás tartalmát végrehajthatóvá kell nyilvánítani, kivéve, ha a szóban forgó esetben a megállapodás tartalma a kérelem benyújtása szerinti tagállam jogába ütközik, vagy ha annak a tagállamnak a joga nem rendelkezik végrehajthatóságról.”

V. A polgári és a családi jogi mediáció fogalma a magyar jogban, alkalmazási területei, alapelvei

V.1.A mediáció fogalma és alapelvei

A mediáció a Közv.tv.³⁵ alapján „lefolytatott olyan sajátos permegelőző, konfliktuskezelő, vitarendező eljárás, amelynek célja a vitában érdekelt felek kölcsönös megegyezése alapján a vitában nem érintett, harmadik személy (a továbbiakban: közvetítő) bevonása mellett a felek közötti vita rendezésének megoldását tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozása.”

Minden olyan esetben lehetséges a közvetítés, amikor a törvény azt nem zárja ki, illetve nem tartozik más közvetítői vagy békéltetői eljárásra, továbbá a választottbírói eljárás során lefolytatandó közvetítésre.³⁶ Nincs helye mediációnak az apaság és a származás megállapítása iránti perekben, a szülői felügyelet megszüntetése, illetve a gondnokság alá helyezés iránti perekben, a közigazgatási perekben, a sajtó-helyreigazítási ügyekben, az alkotmányjogi panasz esetén követendő eljárásban, valamint a végrehajtási perekben.³⁷

A mediáció sarokköve az *önkéntség* - mely a közvetítés fogalmából is következik -, a felek kölcsönös megegyezése alapján kerül sor az eljárásra. Ugyanezen alapelv teszi lehetővé bármelyik fél számára, hogy a mediációs eljárást megegyezés nélkül befejezettnek tekintse. Ugyancsak fontos a *titoktartás* alapelve, mely a közvetítőkre vonatkozó kötelezettség, és amely a közvetítői tevékenység megszűnését követően is fennáll.³⁸

A közvetítői eljárás garanciális biztosítéka a *közvetítő semlegessége*, amelyet az Európa Tanács családi jogi mediációról szóló R(98)1. számú Ajánlása III. I. pontja is rögzít: „A mediátor pártatlan a felek irányába”, ugyanúgy, ahogy a mediáció eredménye iránt is.³⁹ A pártatlanság garanciáját jelentik a Közv.tv. által nevesített összeférhetetlenségi okok.⁴⁰

V.2. A családi mediáció fogalma és típusai

A polgári jogi mediációhoz képest szűkebb fogalom a családi jogi mediáció, ez a megállapítás azonban nem jelenti azt, hogy a családi jogi mediáció szűk területre korlátozódna.

A családi mediációt Varga Szabolcs⁴¹ definiálja a legpontosabban: a családon belül létrejövő konfliktusok esetén alkalmazott vitarendezés. Gyengéné Nagy Márta⁴² ennél szűkebben értelmezi a családi közvetítést: annak középpontjában a szülők egymás közötti és gyermekeik közötti kapcsolata áll. Az előbbieken kifejtett család-fogalom miatt ide sorolható még a távolabbi rokonok (nagyszülő-unoka, nagybácsi-unokaöcs, stb.) vagy a

³⁵ 2002. évi LV. tv. (továbbiakban Közv.tv.) 2.§-a

³⁶ Közv. tv. 1.§ (2) bekezdés

³⁷ Közv. tv. 1.§ (3) bekezdés első mondat

³⁸ Közv. tv. 26.§-a.

A titoktartás főszabályként a feleket nem köti, csupán annyiban, amit a Közv.tv. 36.§ (2) bekezdése rögzít:

„Ha törvény másként nem rendelkezik és a felek másként nem állapodtak meg, a közvetítői eljárás befejezését követően indult bírósági vagy választottbírói eljárásban a felek nem hivatkozhatnak

a) a másik fél által, a vita lehetséges megoldásával összefüggésben a közvetítői eljárásban kifejtett álláspontra, javaslatra, és

b) a másik félnek a közvetítői eljárásban tett elismerő, joglemondó nyilatkozatára.”

³⁹ Recommendation no. R (98)1 of the Committee of Ministers to Member States on Family Mediation III.I. pont

⁴⁰ Közv.tv. 25.§ (1)-(3) bekezdés

⁴¹ Varga Szabolcs: A családi közvetítés (mediáció) specifikumai és problémái. In: De Iurisprudentiae et iure publico. Jog- és politikatudományi folyóirat. 2009/2. szám 74-107. o.

⁴² Gyengéné Nagy Márta: Mediálni vagy sem? – Alkalmazható-e a nemzetközi bírósági gyakorlat a hazai viszonyokra? In:Családi jog. 2007/1. 11-17. o.

testvérek közötti, vagyis röviden *minden, a család keretein belül felmerülő konfliktus feloldását célzó alternatív vitarendezési megoldás.*

Magyarországon is a családi jogi konfliktusok megoldásának egyik jogilag biztosított eszköze a mediációs eljárás igénybe vételének lehetősége, amely azonban *„nem érinti a feleknek azt a jogát, hogy a vitás ügyben igényüket bírósági vagy választottbírói eljárás keretében érvényesítsék.”*⁴³

A családi közvetítést típusa szerint két csoportba oszthatjuk: a jogi szabályozás körébe tartozó ügyekre, és a jogi szabályozáson kívül eső ügyekre. Előbbiek közé tartozik a házasság felbontása, a gyermekelhelyezés, a gyermekelhelyezés megváltoztatása, utóbbiak közé pedig azok az esetek tartozhatnak, amelyek a családtagok együttélése során keletkezhetnek, de nem tartoznak jogi útra (pl.: továbbtanulás kérdése, kamaszkori mediáció, generációk közötti világnézeti különbségek).⁴⁴

Nem kizárt a közvetítői eljárás lefolytatása a házassági perekben azzal, hogy a bíróság döntése szükséges a házasság érvényességének, illetőleg létezésének vagy nemlétezésének megállapításához, továbbá a házasság érvénytelenítéséhez és a házasság felbontásához.⁴⁵ Ezekben az esetekben a bírósági eljárás előtt is lefolytatható a mediáció, amelynek során a felek megállapodnak a szükséges kérdésekben, majd a kereseti kérelemben kérik egyezségük jóváhagyását.

A magyar jog nem nevesíti és nem szabályozza külön a családi jogi mediáció típusait. Egyetlen – Európában egyedülálló – kivételt azonban találunk: a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény⁴⁶ lehetőséget ad a kapcsolattartás szabályozása vagy annak végrehajtása során felmerülő konfliktus megoldására a közvetítői (mediációs) eljárás igénybe vételével, amelynek részletszabályait a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló kormányrendelet⁴⁷ tartalmazza.

A mediáció igénybe vételének lehetőségére gyakran a hatóságok, bíróságok hívják fel a felek figyelmét. Ilyen „figyelmeztetési kötelezettséget” tartalmaz pl. a Pp. 148.§ (2) bekezdése: *„A bíróság - amennyiben annak sikerére esély mutatkozik, különösen, ha a felek bármelyike kéri - tájékoztatja a feleket a közvetítői eljárás lényegéről, igénybe vételének lehetőségéről, és ezzel összefüggésben a szünetelés szabályairól [137.§ (1) bek. a) pont]. Ha a felek a közvetítői eljárás során egyezséget kötnek, azt a 137.§ (3) bekezdésében meghatározott határidőn belül a bírósághoz jóváhagyás végett benyújthatják, ebben az esetben a bíróság az eljárást folytatja és a (3) bekezdés szerint jár el.”* A mediációs eljárás során kötött megállapodást a bíróság jóváhagyja, ha az a jogszabályoknak megfelel, ebben az esetben az egyezség az ítélettel azonos hatállyal rendelkezik.⁴⁸

Az Országos Bírói Hivatal által végzett kísérleti bírósági mediációs program kiértékeléséről szóló tanulmányban⁴⁹ olyan ésszerű jogalkotási javaslatokat tett, amelyek szélesítenék a bíróságok tájékoztatási feladatát. Ennek keretében az alapelvek között kellene rögzíteni a bíróságok azon kötelezettségét, hogy tájékoztassák a feleket az alternatív vitarendezési formákról. Még az első érdemi tárgyalás előtt lenne célszerű a mediációval kapcsolatos előkészítő ülés megtartása. Így a felek a bírósági eljárás érdemi megkezdése előtt

⁴³ Közv.tv. 36.§ (1) bekezdés

⁴⁴ A családjogi mediáció felosztásáról lásd: Dr. Varga Szabolcs: Alternatív konfliktusmegoldási lehetőségek a szervezetek gyakorlatában. Doktori disszertáció. Sopron, 2009. 103-104. o., valamint Varga Szabolcs: i.m. 85-87.o.

⁴⁵ Közv. tv. 1.§ (3) bekezdés második mondat

⁴⁶ 1997. évi XXXI. törvény (továbbiakban: Gyvt.) 132.§ (6) bekezdése

⁴⁷ 149/1997. (IX.10.) Korm. rendelet (továbbiakban: Gyer.) 30/A-30/D.§-ai

⁴⁸ Pp. 148.§ (3) bekezdés

⁴⁹ A mediáció és a bírósági eljárások kapcsolata Magyarországon. 2009/2010. évi kísérleti bírósági mediációs program kiértékelése. (Szerk.: Fűrjes Balázs et al.) http://birosag.hu/resource.aspx?ResourceID=tanulmany_mediacios_programrol (2012. október 9.)

megismerkedhetnek a mediációval, annak előnyeivel, egymás álláspontját megismerve megállapodást köthetnek, ezzel is csökkentve egyrészt a közöttük fennálló kapcsolatot terhelő feszültséget, másrészt a bíróságok munkaterhét.

A Gyvt. 132.§ (6) bekezdése az alábbiakat tartalmazza: „A gyermek és hozzátartozói közötti kapcsolattartás szabályozása vagy annak végrehajtása iránti eljárásban felmerülő konfliktus megoldására a gyámhatóság kezdeményezheti a konfliktusnak közvetítői (mediációs) eljárás keretében történő rendezését. A közvetítői eljárás rendjét külön jogszabály szabályozza.”

A kapcsolattartásra vonatkozóan a Gyer. 30/A.§ (1) bekezdés a következőket rögzíti: „Ha a szülők, illetve a 28. § (1) bekezdése szerinti jogosultak a kapcsolattartás módjában vagy idejében nem tudnak egyezsége jutni, a gyámhivatal felhívja a feleket a gyermekvédelmi közvetítői (mediációs) eljárás igénybevételének a lehetőségére.” A felhívásnak nincs egységesen kialakult rendje, ez akadályozhatja a gyakorlatban az érvényesülését, amint azt az állampolgári jogok biztos megállapította.⁵⁰

Az önkéntesség elvét töri át az új polgári törvénykönyvünk⁵¹ rendelkezése, amely alapján a bíróság vagy a gyámhatóság a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perben vagy gyámhatósági eljárásban, ha azt szükségesnek látja, közvetítői eljárás kötelező igénybevételét rendelheti el.⁵² Természetesen ebben az esetben is a feleken múlik, hogy kötnek-e megállapodást. Ebben a vonatkozásban teljes marad az autonómiájuk a kötelezően elrendelt közvetítő eljárás során is.

A családjogi ügyekben eljáró bíró eddig is javasolhatta a peres feleknek a mediációs eljárás igénybevételét, ám meglehetősen kevesen éltek a lehetőséggel.

A családjogi eljárások alapelve a gyermek érdekeinek mindenek felett való érvényesülése, így e cél szem előtt tartása közben sérülhet az önkéntesség elve. A családi kapcsolatok megromlása, a kezeletlen családi konfliktus, a szülők nevelési együttműködésének hiánya gyakori oka a magatartási és tanulási nehézségekkel küzdő gyerekek problémáinak. Az európai irányvonalnak megfelelően fontos a kötelező gyermekvédelmi mediáció.

A kötelező eljárás során problémát jelenthet a gyakorlatban az, hogy a mediációs eljárás költségeit a felek maguk viselik - erre jövedelmi viszonyai miatt nem mindenki képes -, így szükséges lehet a mediációs ülés költségeinek állam általi átvállalása a szociálisan rászorultak esetében, erre pedig keretet kell biztosítani.

A mediátor pártatlanságának elvét áttöri az az alapelv, hogy az eljárás során mindenek felett a gyermek érdekét kell szem előtt tartani

V.3. A mediáció résztvevői, menete

⁵⁰ Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-2986/2012. számú ügyben. Budapest, 2012. november.

<http://www.ajbh.hu/jelentesek-inditvanyok-allasfoglalasok/->

/document_library_display/2MF8KVIpDr8d/view/108908?_110_INSTANCE_2MF8KVIpDr8d_topLink=home&_110_INSTANCE_2MF8KVIpDr8d_delta2=20&_110_INSTANCE_2MF8KVIpDr8d_keywords=&_110_INSTANCE_2MF8KVIpDr8d_advancedSearch=false&_110_INSTANCE_2MF8KVIpDr8d_andOperator=true&p_r_p_564233524_resetCur=false&_110_INSTANCE_2MF8KVIpDr8d_cur2=9 (2013. március 30.) 28. o.

⁵¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló, 2013. február 11. napján elfogadott, 2013. évi V. tv. (továbbiakban: Új Ptk.) 4:172.§-a és 4:177.§-a,

⁵² 4:172.§: „A bíróság indokolt esetben kötelezheti a szülőket, hogy a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása és az ehhez szükséges együttműködésük biztosítása érdekében – ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást – közvetítői eljárást vegyenek igénybe.”

4:177.§: „A gyámhatóság, kérelemre vagy a gyermek érdekében hivatalból, a szülői felügyeletet gyakorló szülő és a gyermekétől különélő szülő közötti megfelelő együttműködés kialakítása, a különélő szülő jogainak biztosítása – ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást – érdekében a szülők számára közvetítői eljárás igénybevételét rendelheti el..”

A családjogi mediációra vonatkozóan különbséget kell tennünk az általános – közvetítői törvény – szabályai szerint lefolytatott eljárás, a bírósági közvetítői eljárás és a speciális gyermekvédelmi mediációs eljárás között.

V.3.1. A válási és a szülői felügyelettel kapcsolatos mediáció az általános szabályok szerint kerül lefolytatásra, továbbá lefolytatható a kapcsolattartással kapcsolatos ügyekre vonatkozóan is, ha az nem a gyermekvédelmi mediációs szabályok alá tartozik. A mediáció sikerének kulcsa a *személyes jelenlét*, amelynek főszabályát fellazítja a Közv.tv. 35.§ (5) bekezdése, amely a megállapodás megkötését kivéve lehetővé teszi a videokonferencia alkalmazását. A feleknek csak két alkalommal van együttes megjelenési kötelezettsége, az első közvetítői megbeszélésen⁵³ és a megállapodás aláírásakor⁵⁴, egyébként megállapodhatnak abban, hogy a közvetítő az eljárást külön-külön tartott megbeszéléseken folytassa le⁵⁵ (sétáló mediáció). Erre különösen akkor van szükség, amikor a felek nem képesek vagy nem tudnak egyszerre egy helyen jelen lenni, akár a konfliktusból, akár más okból adódóan. A személyes részvétel biztosítja a felek számára azt, hogy a tárgyalások érdekeiknek megfelelően valósuljanak meg, és egy közösen meghatározott tartalmú megállapodás jöjjön létre. Ez azonban nem zárja ki, hogy a feleket az eljárásban meghatalmazott személy képviselje, aki azonban nem vehet részt a megbeszéléseken és nem köthet megállapodást.

A közvetítő a felek egyetértésével olyan *szakértőt* vehet igénybe, akinek személyében a felek megegyeztek⁵⁶, illetve a felek kérésére meghallgathat a vitás ügy körülményeiről tudomással bíró más személyeket is.⁵⁷

A mediáció jellemzője, hogy az eljárás menetét a felek alakítják, a törvényben foglalt szabályok nagy része diszpozitív, attól a felek eltérhetnek.

Az *első megbeszélés*en a közvetítő tájékoztatja a feleket a közvetítés alapelveiről, a közvetítői megbeszélés főbb szakaszairól, az eljárás költségeiről, a titoktartási kötelezettségről. Információt ad arról is, hogy a felek titoktartási kötelezettségükről külön megállapodhatnak, illetve arról, hogy a mediátor csak az ügyhöz kapcsolódó joganyagot, szakmai tényeket ismertetheti.⁵⁸ Ha a felek még ezt követően is folytatni szeretnék a mediációt, ezt a tényt írásos nyilatkozatban rögzítik.⁵⁹ Fontos kiemelnünk azt, hogy a mediátor tájékoztatást nyújthat, de nem adhat tanácsot, nem tehet javaslatot, nem befolyásolhatja egyik felet sem, mert a konfliktus megoldását a feleknek közösen kell megtalálniuk

Az első megbeszélést követő megbeszéléseket a mediátor nem irányítja, hanem vezeti: biztosítja a felek részére az egyenlő bánásmódot, lehetőséget ad álláspontjuk részletes kifejtésére, a rendelkezésükre álló iratok bemutatására.⁶⁰ A sétáló mediáció során a közvetítő az egyik féltől kapott tájékoztatást közölheti a másik féllel annak érdekében, hogy a másik fél ennek figyelembevételével álláspontját kialakíthassa, előadhassa, kivéve, ha a tájékoztatást adó fél nyilatkozata szerint a tájékoztatás nem hozható a másik fél tudomására.⁶¹

⁵³ Közv.tv. 29.§: „Ha a felek bármelyike az első közvetítői megbeszélésen személyesen nem jelenik meg, a közvetítő a közvetítői eljárást nem indítja meg.”

⁵⁴ Közv.tv. 35.§ (2) bekezdés 2. mondata: „A megállapodást a közvetítő és az együttesen, személyesen jelen lévő felek aláírásukkal látják el.”

⁵⁵ Közv.tv. 32.§ (3) bekezdés

⁵⁶ Közv.tv. 33.§ (1) bekezdés

⁵⁷ Közv.tv. 34.§

⁵⁸ Közv.tv. 30.§ (1) bekezdés

⁵⁹ Közv.tv. 30.§ (2) bekezdés. A nyilatkozatban megállapodnak az eljárás során felmerülő költségek, díjak előlegezésének és megfizetésének módjáról, ideértve az elállás és megszüntetés eseteit is, továbbá a felek megállapodhatnak a személyüket terhelő titoktartási kötelezettségről és az általuk szükségesnek tartott egyéb kérdésekről.

⁶⁰ Közv.tv. 32.§ (1) bekezdés

⁶¹ Közv.tv. 32.§ (4) bekezdés

A mediáció akkor *siker*s, ha a felek aláírják a közösen létrehozott megállapodást. Azonban az eljárás befejeződhet megállapodás nélkül is, ha az egyik fél közli a másik féllel és a közvetítővel, hogy a közvetítői eljárást befejezettnek tekinti, vagy a felek egybehangzón kijelentik a közvetítő előtt, hogy kéri a közvetítői eljárás befejezését. A Közv.tv. főszabályként négy hónap időtartamot biztosít a közvetítői eljárás lefolytatására, de lehetőséget ad a feleknek arra, hogy ettől eltérően állapodjanak meg.⁶²

A családi jogi mediáció során nem kizárt, hogy egyik vagy mindkét félként kiskorú – 18 év alatti – személy járjon el. Tipikus esetnek tekinthető, amikor a gyámhivatal előtt folytatott, a védelembe vételi eljárás során a gyermek és a szülő közötti konfliktus megoldására a gyámhivatal munkatársa a közvetítői eljárást javasolja. Konfliktusok előfordulhatnak a tanulmányi előmenetellel kapcsolatosan, a hétköznapiakban bármilyen összefüggésben (pl. a gyermek szórakozási szokásai, szemléletbeli különbségek a szülő és a gyermek között) vagy a kapcsolattartás során. A gyermek számára a részvétel jogát nemcsak a Gyer. biztosíthatja, hisz nem biztos, hogy a mediációs eljárásra gyermekvédelmi okokból kerül sor. A Kvtv. nem tartalmaz életkori határt, ezért ilyenkor – elméletileg – a 14. életévét be nem töltött kiskorú helyett törvényes képviselője jár el, a 14. életévét betöltött kiskorú pedig önállóan azzal, hogy nyilatkozatának érvényességéhez törvényes képviselőjének hozzájárulása szükséges, aki a korlátozottan cselekvőképes gyermeket az eljárásban képviselheti. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a családi konfliktusok nagy részében a szülő(k) is érintett(ek), ezért nem képviselheti(k) a gyermek érdekeit. A gyermekek részvételével végzett mediációs eljárásban indokolt a „segítő” bevezetése. A segítő egy olyan személy, akit a gyermek választ magának, akivel biztonságban érzi magát. Tanácsot ad, képviseli a gyermek érdekeit, adott esetben magát a gyermeket, de nem hozhat döntést a gyermek helyett, a megegyezés tartalmának kialakításában nem vehet részt. Segítő lehet például idősebb testvér, pedagógus, szomszéd, bárki, akit a gyermek ismer és akiben megbízik.

A Csjt. 71.§ (1) bekezdés szerint az ítélőképessége birtokában lévő gyermeknek jogában áll az őt érintő kérdések előkészítése során véleményét kinyilvánítani, amelyet törvényes képviselője és a másik fél köteles figyelembe venni. Az Új Ptk. a gyermek ezen jogát oly módon biztosítja és erősíti, hogy deklarálja: a gyermeknek törvényben meghatározott esetekben nemcsak véleménynyilvánítási, hanem együttdöntési joga van. A gyermek véleményét megfelelő súllyal kell figyelembe venni.⁶³

Megállapítható azonban, hogy a családi jogi mediációban a gyermek a legtöbb esetben közvetlenül nem vesz részt, azonban a mediációs eljárás eredménye kihat rá. Ilyen eset lehet a gyermek elhelyezése és a kapcsolattartás kérdése, amelyről a felek a bírósági eljárást megelőző időszakban, de akár a per szünetelése alatt is egyezséget köthetnek.

V.3.2. Gyermekvédelmi, kapcsolattartási ügyekben a Gyer. 30/A-30/D. §-ai adnak a feleknek lehetőséget a kapcsolattartási ügyekben – kapcsolattartás szabályozása, a kapcsolattartás végrehajtására irányuló eljárás - arra, hogy a gyermekvédelmi közvetítői eljárás keretében egyezséget kössenek akár a kapcsolattartás szabályozása, akár a határozat végrehajtása során. A közvetítői eljárásra a felek közös kérelmére vagy a gyámhivatal kezdeményezésére a felek beleegyezésével kerülhet sor.⁶⁴ A közvetítői eljárás idejére, de

⁶² Közv.tv. 35.§ (1) bekezdés

⁶³ 4:148.§: „A szülőknek tájékoztatniuk kell gyermeküket az őt érintő döntésekről, biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermekük a döntések előkészítése során véleményt nyilváníthasson, törvényben meghatározott esetben szüleivel közösen dönthessen. A szülőknek a gyermek véleményét – korára, érettségére tekintettel – megfelelő súllyal figyelembe kell venniük.” A „megfelelő súly” fogalmát a joggyakorlat hivatott tartalommal kitölteni.

⁶⁴ Gyer. 30/A.§ (1) bekezdés

legfeljebb 4 hónapra a gyámhivatal az előtte folyamatban lévő eljárást felfüggeszti. A Gyer. 28.§ (2) bekezdése lehetőséget teremt arra, hogy a kapcsolattartás szabályozására, újraszabályozására irányuló kérelmet a korlátozottan cselekvőképes gyermek önállóan is előterjessze. Ebben az esetben is lehetőség van a közvetítésre, melynek során a gyermek – a rendelet szövegéből következően – önállóan járhat el.

A közvetítést a felek által a Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzékébe⁶⁵ vagy az igazságügyért felelős miniszter által vezetett közvetítői névjegyzékbe⁶⁶ felvett közvetítők közül közösen kiválasztott közvetítő végzi.⁶⁷ A gyámhivatal értesíti a közvetítőt a kijelölésről, aki nyolc napon belül írásban köteles nyilatkozni a kijelölés elfogadásáról vagy annak visszautasításáról.⁶⁸ Az első megbeszélés összehívása a kijelöléstől számított 15 napon belül történik meg, ahol a közvetítő tájékoztatja a feleket az eljárás menetéről, lényeges elemeiről és a titoktartási kötelezettségről.⁶⁹ Ha a felek között létrejön a megállapodás, akkor azt a közvetítő írásba foglalja, és a felekkel együtt aláírja. A felek kérelmére a gyámhivatal jóváhagyja a megállapodást.⁷⁰

A helyi önkormányzatok által működtetett gyermekjóléti központok alapfeladataik ellátásán túl speciális szolgáltatásokat is nyújthatnak, így többek között *kapcsolattartási ügyeletet*.⁷¹ Az ügyelet célja, hogy a gyermek és a kapcsolattartásra jogosult szülő vagy más kapcsolattartásra jogosult személy együttlétre alkalmas, semleges helyen találkozhasson. Emellett a gyermekjóléti központ az érintett felek kérésére vagy a gyámhivatal kezdeményezésére gyermekvédelmi közvetítői eljárást is lefolytathat. A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV.30.) NM rendelet 7/B.§ (7) bekezdése meghatározza, hogy a felek - hatósági eljárást mellőző - kezdeményezése esetén gyermekvédelmi közvetítést az a személy végezhet, akit a szociális továbbképzések rendszerében minősített konfliktuskezelő vagy mediációs programon kiképeztek, illetve az ilyen program tréneré. Ennek oka, hogy amennyiben a hatósági eljárásban hozott alaphatározat a kapcsolattartást a kapcsolattartási ügyeletre korlátozta, a feleknek általában már nem gyermekvédelmi mediációra, inkább konfliktuskezelésre van szüksége.

Az eljárás során a közvetítő köteles meghallgatni a feleket, valamint a 12 éven felüli gyermeket. A 12 éven aluli, ítélőképessége birtokában lévő gyermeket csak a felek, vagy a gyámhivatal jóváhagyása esetén lehet meghallgatni.⁷² Ez összhangban áll a Gyermekek Jogairól szóló egyezmény 12. Cikkével: *„Az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét, a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni. Ebből a célból nevezetesen lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben*

⁶⁵ A Nemzeti Rehabilitációs és Gyermekvédelmi Hivatal Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzéke elérhető: http://nrszh.kormany.hu/download/e/44/00000/gyermekved_nevjegyzek%2020120815.pdf

A szakértők tevékenységére, a névjegyzékre és a szakértővel szembeni panaszjárásra vonatkozó szabályokat az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzékről és az Országos Szociálpolitikai Szakértői Névjegyzékről szóló 25/2009. (XI. 13.) SZMM rendelet tartalmazza.

⁶⁶ Az igazságügyért felelős miniszter által vezetett közvetítői névjegyzék elérhető: <https://kozvetitok.kim.gov.hu/Kozvetitok/K%C3%B6zvet%C3%ADt%C5%91List>

Ezen a névjegyzéken szereplő szakértők tevékenységére, a névjegyzékbe történő felvételére és a törlésre a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. tv. rendelkezései vonatkoznak.

⁶⁷ Gyer. 30/B.§ (2) bekezdés

⁶⁸ Gyer. 30/B.§ (3) bekezdés

⁶⁹ Gyer. 30/C.§ (1) bekezdés

⁷⁰ Gyer. 30/D.§ (1)-(2) bekezdés

⁷¹ A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 7/B.§

⁷² Gyer. 30/C.§ (2) bekezdés

érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.”⁷³

Ugyanezt a kötelezettséget rója az Európai Unió tagállamaira az Európai Tanács 2003. november 27. napján kelt 2201/2003/EK rendelete: „Az 1980. évi Hágai Egyezmény 12. és 13. cikkének alkalmazásakor biztosítani kell, hogy a gyermek lehetőséget kapjon az eljárások során történő meghallgatásra, kivéve ha ez a gyermek életkora vagy érettségi szintje miatt nem tűnik célszerűnek.”⁷⁴

Az 1986. évi 14. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a Gyermek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt szerződés szintén biztosítja az ítéltképesége birtokában lévő gyermeknek, hogy a visszavételével kapcsolatban nézeteit kifejtse és azt az illetékes szervek figyelembe vegyék.⁷⁵

V.3.3. Új jogintézményként került bevezetésre 2012. július 23. napjától a 2012. évi CXVII törvény által a bírósági közvetítő igénybevétele, aki a szakmai képzés elvégzésének igazolását követően az Országos Bírói Hivatal által kijelölt bíróság titkár lehet.⁷⁶ A bírósági közvetítésre nem vonatkoznak az illetékességi szabályok,⁷⁷ a felek bármelyik közvetítési feladatokat ellátó bíróságon benyújthatják a közvetítés iránti kérelmüket. A bírósági közvetítés elnevezés megtévesztő, mert a bíró nem végez, nem végezhet közvetítői tevékenységet, csak a Pp. keretei között járhat el. „Bírósági mediációról akkor beszélhetünk, ha a bírósági eljárás keretein belül a bíró által megszabott eljárási jogi keretek között, határidőben, a bírói kötelezés alapján történik a közvetítés.”⁷⁸ A helyes megnevezés álláspontom szerint a bíróságon végzett közvetítés lenne, ez jobban kifejezné az eljárás lényegét: a bírósági titkár eljárására – a Kvt.-ben meghatározott kivételekkel – ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a „civil” közvetítőre. Az Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottság által kezdeményezett módosítás a bírósági közvetítéssel a nyugállományba vonuló, tapasztalattal és képzettséggel rendelkező bírák számára a bírósági szervezetben történő továbbfoglalkoztatás lehetőségét látta biztosítottak.

VI. Az ítéltképeség

A hivatkozott deklarációkban, jogszabályokban a gyermek ítéltképeségének döntő jelentősége van a véleménynyilvánítás jogának gyakorlásában. Az ítéltképeség, mint jogszabályi definíció nem határozható meg olyan egzakt módon, mint például a cselekvőképesség

A *cselekvőképesség* ténykérdés, megállapítása életkorhoz kötött, amelynek kezdő időpontját mindig és mindenkor a jogszabály jelöli meg, és amely mérlegelés nélkül fennáll egészen addig az időpontig, amíg a cselekvőképesség korlátozását vagy kizárását kimondó bírósági határozat jogerőre nem emelkedik.

A cselekvőképességgel összefüggő polgári jogi fogalom a *belátási képesség*, amellyel az ember magatartása jogkövetkezményeit előre látja és felméri, és ennek megfelelően képes

⁷³ 12. Cikk

⁷⁴ 11. Cikk (2) bekezdés

⁷⁵ 13. Cikk második bekezdés:

„Az igazságügyi vagy államigazgatási szerv akkor is megtagadhatja a gyermek visszavételének elrendelését, ha úgy találja, hogy a gyermek ellenzi a visszavitelét és elérte már az érettségnek azt a fokát, amikor nézetei már számításba veendőek.”

⁷⁶ Az Országos Bírói Hivatal elnöke a mai napig 11 bírósági titkárt jelölt ki a bírósági közvetítési feladatok ellátására.

⁷⁷ Közv.tv. 38/B.§ (1) bekezdés

⁷⁸ Fürjes Balázs et al.: i.m. 66. o.

cselekedeteit mérlegelni és irányítani. Fennállása vagy korlátozott volta határozza meg, hogy az egyébként a Ptk. szerint cselekvőképesnek minősülő személy ügyei vitelére alkalmas állapotban van-e vagy sem, képes-e felmérni döntései következményeit és ennek megfelelően cselekedni.

Az *ítélőképesség* szubjektív kategória, mindig az adott egyéntől függ. A szó hétköznapi értelmében ítélőképesség fogalma alatt azt értjük, hogy az adott személy képes-e felfogni az őt érintő tényeket, képes-e átlátni döntése következményeit, röviden, képes-e jó döntést hozni, egyáltalán döntést hozni. Az ítélőképesség a cselekvőképességnél és a belátási képességnél lényegesen tágabb fogalom, hiszen ítélőképesnek tekinthetünk egy hatéves gyermeket is, amikor arra a kérdésre ad választ, hogy a piros vagy a kék cipőt akarja-e felvenni.

Az ítélőképesség jogszabályi definícióját a Gyer. 2.§ a) pontja határozza meg: „*ítélőképessége birtokában lévő gyermek az a kiskorú, aki életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes - meghallgatása során - az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni.*” Az ítélőképesség meglétének eldöntésére az eljáró hatóság, bíróság jogosult akkor, amikor a jog a gyermek meghallgatására kötelezi vagy azt lehetővé teszi. A döntés meghozatalánál a meghallgatásra jogosult személy dönti el az adott esetben, hogy a gyermek képes-e életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni.

A családi konfliktusok megoldása során az ítélőképesség meglétének megállapításánál az egyik, de nem a legfontosabb kérdés a gyermek életkora. Nyilvánvaló, hogy egy négy éves gyermek még nem képes teljes egészében felfogni az őt érintő kérdéseket, így nem is tud ebben állást foglalni, ám adott esetben egy 10 éves gyermek már nemcsak képes felfogni a konfliktust, de állást is tud foglalni, önálló véleményt tud alkotni az őt érintő kérdésekben. Tekintettel arra, hogy nincsenek jogszabályban meghatározott egzakt kritériumai az ítélőképességnek, azt minden egyes esetben egyedileg kell eldönteni.

Az új Ptk. 4:181.§-a, amely a kapcsolattartás rendezésének szabályairól szól, kimondja, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket a döntés előtt az eljárásban meg kell hallgatni, és – többek között – ennek figyelembe vételével kell a döntést meghozni.⁷⁹

A Kúria (korábbi nevén: Legfelsőbb Bíróság) több eseti döntésében foglalkozott az ítélőképes kiskorú véleményének figyelembevételével.

Az *1019/2004. számú polgári elvi határozat* kifejtette: „A szülőknek a gyermek nevében tett és szerződés létrehozását célzó jognyilatkozata a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. tv. (Csjt.) 71. §-ának (2) bekezdése szerint a szülői felügyelet, ezen belül a törvényes képviselő körébe tartozó olyan tevékenység, melyet a 71. § (1) bekezdése értelmében is a kiskorú gyermek érdekeinek megfelelően kell gyakorolniuk. A szülőknek biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermekük az őt érintő döntések előkészítése során véleményt nyilváníthasson. A gyermek véleményét - korára, érettségére figyelemmel - tekintetbe kell venni.”

Az *1776/2008. számú polgári elvi határozat* indoklásában a Kúria kijelentette, hogy bár az eljárás peres feleinek 7. életévét betöltött gyermeke „még nincs ítélőképessége birtokában, az elhelyezés megváltoztatása szempontjából tehát véleménye ügydöntő jelleggel nem bír, azonban e kérdésben a véleményét a Csjt. 71. § (1) bekezdése értelmében - korára, érettségére

⁷⁹ 4:181.§: „(1) A kapcsolattartásról a házassági vagy a szülői felügyelet rendezése iránti perben a szülők egyezsége köthetnek; egyezségük hiányában a kapcsolattartásról – kérelemre vagy a gyermek érdekében hivatalból – a bíróság dönt. Ha házassági vagy a szülői felügyelet rendezése iránti per nincs folyamatban, a kapcsolattartásról a szülők megegyezésének hiányában a gyámhatóság dönt. A döntés előtt az érdekelteket és az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket meg kell hallgatni.”

4:181.§: „(2) A kapcsolattartásról a bíróság vagy a gyámhatóság a gyermek korának, egészségi állapotának, életkörülményeinek, a szülők személyes körülményeinek és az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményének figyelembevételével rendelkezik.”

figyelemmel - tekintetbe kell venni, érzelmi kötődésének ugyanis ebben az életkorban is jelentősége van.”

A 2049/2009. számú polgári elvi határozatban a Kúria elvi éllel leszögezte: „A 14. életévét betöltött gyermek elhelyezésének megváltoztatásánál a gyermek véleménye akkor is a döntés elsődleges szempontja, ha a pert a különélő szülő a gyermekelhelyezés tárgyában kötött egyezség jóváhagyásától számított két éven belül indítja meg.” Döntésének indoklásában kitért arra, hogy a 17. életévét betöltött kiskorú gyermek a nagykorúsághoz közel ítélőképessége birtokában van, így az a kijelentése, miszerint édesapjával szeretne élni, a gyermekelhelyezés szempontjából lényeges körülményváltozásnak minősül.

A hatályos Csjt. 74.§ utolsó mondata értelmében a bíróság a gyermeknek az elhelyezésével kapcsolatos álláspontjáról úgy is tájékozódhat, ha a szülők erre vonatkozóan egyező nyilatkozatot tesznek. A Kúria 17. számú Irányelvében rögzített állásfoglalása szerint ez a rendelkezés a bírósági eljárás izgalmaiktól, feszültségeiktől való távoltartás lehetőségének megteremtésére hivatott, arra, hogy megkímélje a gyermeket a felesleges stressztől. Az új Ptk. 4:171.§ (4) bekezdése már nem tartalmazza ezt a lehetőséget, ami álláspontom szerint a gyermek döntési jogosultságának tiszteletben tartását jelenti, így a gyermek elhelyezése nem lehet a szülők közötti alku tárgya, az valóban a kiskorú akaratának megfelelően történhet meg.

A 2318/2011. számú polgári elvi határozatában a Kúria kifejtette, hogy a gyermek ítélőképességének meghatározása nem szakkérdés, ebben a bíróság is megnyugtatóan állást tud foglalni, ezért nincs szükség a Pp. 177.§ (1) bekezdése alapján szakértő kirendelésére.

A 418/2001. számú polgári elvi határozatban a Kúria az ítélőképesség megállapításánál értékelte azt, hogy a perbeli esetben a 8-12 éves gyermekek hosszabb ideje az alperes gondozásában voltak, a felperessel kapcsolatot nem tartottak, így nyilvánvalóan nem tekinthetők ítélőképesnek. Erre figyelemmel véleményük a kapcsolattartás szabályozásánál nem lehet ügydöntő.

A Legf.Bír.Pfv.II.20.546/2001. számú eseti döntésében a Kúria azt is kifejtette, hogy a perbeli esetben a 11 éves gyermek korára és érettségi fokára tekintettel nem tekinthető ítélőképessége birtokában lévőknek, ugyanakkor véleménye nem hagyható figyelmen kívül, az a kirendelt igazságügyi pszichológus szakértő által készített szakértői vélemény alapján a gyermekelhelyezés során figyelembe vehető.

Az ismertetett kúriai döntések alapján megállapítható, hogy az ítélőképesség vizsgálata minden alkalommal az eset összes körülményének gondos mérlegelésével történik, a gyermek életkora fontos, de nem döntő tényező. Nem hagyhatók figyelmen kívül a gyermeket érő külső hatások, a szorosabb környezet részéről érkező ráhatás, a nevelés.

VII. Összegzés

A jelen cikk annak bemutatására irányult a nemzetközi és magyar jogszabályok alapján, hogy a családi jogi konfliktusok feloldására ma Magyarországon a hagyományos, bírói igazságszolgáltatási út mellett létezik az ettől eltérő, alternatív vitarendezési mód, a mediáció. Ez utóbbi előnye, hogy az eljárásban a felek saját akaratukból, önkéntesen vesznek részt az általuk felkért mediátor bevonásával, melynek célja, hogy a felek a közöttük kialakult összeütközést „kibeszélgék magukból”, és azt közösen megoldják. Ezzel nem csak a felek, hanem a konfliktusban érintett gyermekek is nyernek, akiknek egészséges testi, lelki fejlődése a társadalom szempontjából elsődleges fontosságú. Az eredményes mediáció segíthet a házasfeleknek rendezni egymáshoz fűződő kapcsolatukat, és ha nem is tartják fenn a közöttük létrejött köteleket, a közös gyermekek érdekében képesek lehetnek együttműködni, ezzel is csökkentve a család felbomlása okozta traumát.

A cikk másik célja a gyermekek mediációban betöltött szerepének bemutatása, amely kétféle lehet: résztvevő vagy érintett. Megállapítható, hogy az esetek döntő többségében a gyermekek közvetlenül nem vesznek részt a mediációban, azonban a család részeként érintettek a családi konfliktusban, ezért különösen az elhelyezéssel, kapcsolattartással összefüggő ügyekben a gyermek véleményének meghallgatása, figyelembevétele elkerülhetetlen, az ítélőképes gyermek véleményét a hatóság, bíróság, és a felek kötelesek figyelembe venni, és ez az adott esetben akár az ügy érdemét is eldöntheti.

A mediáció jogilag szabályozott háttere, hatékonysága ellenére hazánkban még mindig nem kap kellő súlyt a családi konfliktusok megoldásakor. Ezért szükséges a konfliktuskezeléssel kapcsolatos szemlélet megváltoztatása, annak hangsúlyozása, hogy a vitákat a felek tudják a leghatékonyabban megoldani. Ebben fontos szerepet játszhat a média, a tömegtájékoztatás számos rendelkezésre álló eszköze, a különböző felvilágosító programok, ismertetőik. Kiemelten fontos a bíróságok, hatóságok tájékoztatási kötelezettsége a mediáció előnyeiről, igénybevételeinek lehetőségéről, menetéről, mert még a bírósági vagy hatósági eljárás megindításakor sem mindig reménytelen a felek közötti kapcsolat javítása. Ennél lényegesebb azonban az, hogy a családi konfliktusokat a felek még elmérgesedésük előtt feloldják, így kerülve el a család valamennyi tagja számára érzelmileg megterhelő bírósági vagy hatósági eljárást.

Irodalomjegyzék

1. A mediáció és a bírósági eljárások kapcsolata Magyarországon. 2009/2010. évi kísérleti bírósági mediációs program kiértékelése. Szerk.: Fürjes Balázs et al. http://birosag.hu/resource.aspx?ResourceID=tanulmany_mediacios_programrol (2012. október 9.)
2. Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-2986/2012. számú ügyben. Budapest, 2012. november. http://www.ajbh.hu/jelentesek-inditvanyok-allasfoglalasok/-/document_library_display/2MF8KVipDr8d/view/108908?_110_INSTANCE_2MF8KVipDr8d_topLink=home&_110_INSTANCE_2MF8KVipDr8d_delta2=20&_110_INSTANCE_2MF8KVipDr8d_keywords=&_110_INSTANCE_2MF8KVipDr8d_advancedSearch=false&_110_INSTANCE_2MF8KVipDr8d_andOperator=true&p_r_p_564233524_resetCur=false&_110_INSTANCE_2MF8KVipDr8d_cur2=9 (2013. március 30.)
3. Bodonyi Edit – Hegedűs Judit: A család fogalmának értelmezése. In: Család, gyerek, társadalom. (Szerk.: Hegedűs Judit). Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006. 9. o. A kötet A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése c. sorozat (Sorozatszerk.: M. Nádasi Mária) keretében került kiadásra.
4. Dr. Gyengéné dr. Nagy Márta: Mediáció az igazságszolgáltatásban. Családjogi specialitások. Doktori Phd. értekezés, Szeged, 2009
5. Dr. Varga Szabolcs: Alternatív konfliktusmegoldási lehetőségek a szervezetek gyakorlatában. Doktori disszertáció. Sopron, 2009.
6. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1705197&Site=CM> (2013. március 28.)
7. Gyengéné Nagy Márta: Mediálni vagy sem? – Alkalmazható-e a nemzetközi bírósági gyakorlat a hazai viszonyokra? In: Családi jog. 2007/1. 11-17. o.
8. Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához (szerk: Herczog Mária). Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület, 2009.
9. Recommendation 1639 (2003) (1) (2003.11.25) Family mediation and gender equality. <http://www.assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp?FileID=17171&Language=EN> (2012. október 9.)

10. Recommendation no. R (98)1 of the Committee of Ministers to Member States on Family Mediation.
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=461277&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383> (2012. október 9.)
11. Rózsás Eszter : A gyermekjogok tartalma., érvényesülése és védelme. Doktori Phd. értekezés, Pécs 2008
12. Somfai Balázs: Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga. Doktori értekezés tézisei Pécs, 2007.
13. Varga Szabolcs: A családi közvetítés (mediáció) specifikumai és problémái. In: De iurisprudentia et iure publico. Jog- és politikatudományi folyóirat. 2009/2. szám 74-107. o.